

SÁRKÖZY PÉTER
Magyar költők
„az olasz negédes kertjében”

Horváth János 1927-ben publikálta a modern magyar irodalomtörténet jelentős művét *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig* címmel. Ebben egyértelműen megállapította, hogy az úgynevezett magyar népies költészet a jezsuita Faludi Ferenc népies dalköltészetével kezdődik, és énekeinek jelentős része kölcsönzött tartalmú, formailag is idegen dallam-mintát követ. A Faludi dalainak eredetét kutató pozitívista irodalomtörténészeink a múlt század első évtizedeiben a Faludi-versek mintáit a német és francia úgynevezett „gáláns” költészetben vélték felfedezni. Ezzel szemben Horváth János Faludit az olasz rokokó dalköltészet első magyar képviselőjének tartotta: „Olasz iskoláról nem szólnak irodalomtörténeteink, pedig minden jel arra vall, hogy Faludi azt kezd. S a magyar lírában nem is hagyománytalan az ő ízlése: Balassi, Rimay, Zrínyi Miklós szintén merítettek abból a forrásból. Utána pedig [...] Himfy és Csokonai követi példáját. Ez olaszos iránynak, bármily szűk körű a századvég többi iskolájához viszonyítva, kétségtelen jelentősége van a dalszerűség és forma-érzék (különösen a rímelés) fejlesztése körül.”¹

Sajnos máig érvényes Horváth János megállapítása, mely szerint: „olasz iskoláról nem szólnak irodalomtörténeteink”. Az olasz irodalommal mélyebben is foglalkozó magyar irodalomtörténészek, mint Bán Imre, Klaniczay Tibor, Szörényi László és a magyar italianisták minden erőfeszítése ellenére, irodalomtörténeti kézikönyveink nem tesznek említést arról, hogy Balassi Bálinttól Kisfaludy Sándorig a legkiválóbb magyar költőink – néhány kivételtől eltekintve, mint Gyöngyösi vagy Bessenyei – majdnem mindannyian olasz modellek alapján alakították ki saját, *eredeti* költői életművüket, és később is, több meghatározó költőnk számára – mint Arany János és Babits Mihály – igen fontos volt az olasz költők tanulmányozása és fordítása.

Azt ugyan mindenki elismeri, hogy a romantika fellépéséig költőink „idegen” mintákat, koruk legmo-

dernebb modelljeit követve alakították ki saját egyéni hangú költészetüket, arról viszont kevesebb szó esik, hogy ezek a „legmodernebb költői minták” olaszok voltak. Balassi esetében Petrarca és kora olasz pásztor-költészete, Zrínyi számára a reneszánsz eposzköltők (Ariosto, Tasso és Marino), Faludi és Csokonai esetében pedig a bécsi „költőcsászár”, Pietro Metastasio és a korabeli olasz rokokó költészet.

Természetesen költőink nem csak olasz példákat követtek, valamennyi jelentős költőhöz hasonlóan, ők is koruk európai költészetének általánosan használt kincses-tárából merítettek. Mindannyian több nyelven olvastak és beszéltek, így Balassi ismerte és követte kora petrarkista neolatin költőinek verseit, Zrínyi Girolamo Vida és Gundulic eposzait,² Faludi, Csokonai és Kisfaludy Sándor a korabeli német és francia költészetet.

Az, hogy Balassi Bálint Johannes Secundus és Angerianus latinul írt petrarkista költeményeit újra költötte, mit sem változtat azon, hogy az európai petrarkista költészetnek, így Balassi szerelmi lírájának forrása és modellje is Petrarca *Daloskönyve* volt, mint azt a Balassi költészetének hazai és külföldi kutatói egyaránt kimutatták. A Fanchali Jób-kódex felfedezése óta tudjuk, hogy a *Szép magyar commedia* nem egyéb, mint Cristoforo Castelletti 1580-ban Velencében megjelent *Amarilli* című pásztorjátékának magyar átírása.³ Balassi tehát tudott és olvasott olaszul, ebben az esetben pedig teljesen elképzelhetetlen, hogy csak a francia trubadúrköltőket és a kortárs latin nyelven író petrarkista költőket követve írta volna szerelmes verseit, és nem vette volna kezébe Petrarca *Daloskönyvét*, amelyhez Báthory István erdélyi és krakkói udvarában bármikor hozzáférhetett. A *Prologus* szerint Balassi épp azért írta át magyar nyelven – mestere, Bornemisza Péter példáját követve – ezt az olasz színművet, hogy elfogadtassa Magyarországon a szerelmi költészet jogosságát és értékeit: „Botránkozást az nem hoz senkinek, mert tisztességes szerelem vagyon benne [...] Oztán menyinyi olasz, francúz, német vagyon, ki azféle dolgokról szerez vagy verset, vagy komédiát, kit nem botránkozásnak, hanem szép találmánynak dicsírnek egyéb nemzetek! Ha én is azért az magyar nyelvet akartam

1 Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Balassitól Petőfiig*. Akadémiai, Bp. 1978. 34.; Uő: *A magyar irodalom fejlődéstörténete*. Akadémiai, Bp. 1976. 211–212.

2 Lásd: Szörényi László: *A Szigeti veszedelem és az európai epikus hagyomány. Fejezetek a magyarországi latin honfoglalási epika történetéből*. In: *Hunok és jezsuiták*. Nap Kiadó, Bp. 2018. 14–48.

3 Amedeo Di Francesco: *A pásztorjáték szerepe Balassi Bálint költői fejlődésében*. Akadémiai, Bp. 1979

meggazdagítani, hogy megismerjék mindenk, hogy magyar nyelven is meglehetne ez, azmi egyéb nyelven meglehet.” (Nem közömbös, hogy a minták felsorolásakor Balassi az első helyen az olasz költőket említi. Ugyanezt teszi Csokonai is *Az ember, a poézis első tárgya* című versében.)

Zrínyi esetében, Arany János székfoglalója óta senki sem vonja kétségbe az olasz reneszánsz eposzok hatásának jelenlétét a *Szigeti veszedelemben*, amelynek komoly hazai és külföldi szakirodalma van, és a *Bibliotheca Zriniana* kiadása során Klaniczay Tibor azt is világosan kimutatta, hogy Zrínyi politikai gondolkodását komolyan befolyásolta Machiavelli és a kor olasz és francia államelméleti műveinek ismerete.⁴

Faludi Ferenc életművének kutatói számára közzismert, hogy jól tudott németül, olaszul, és prózai munkáit angol, francia és spanyol szerzők műveinek szabad felhasználásával készítette. De ezeket az erkölcsstani szépirodalmi műveit, ahogy első verseit is, az 1740 és 1745 közötti római tartózkodása idején írta, amikor a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatója volt. Ahogy Batsányi és Toldy Ferenc megfogalmazták, Faludiból az „olasz ég csalta ki a költőt”. Nem volt véletlen, hogy amikor 1853-ban Toldy Ferenc kiadta *Faludi Minden Munkáit*, annak címlapjára egy olyan metszetet tett, amelyen Faludi a gyóntató atyák palotájában íróasztalánál dolgozik, és az ablakon keresztül a Szent Péter-bazilika kupolája látszik.

Ennek ellenére, a múlt századelőn Császár Elemér és Turóczi-Trostler József a korabeli angol, német és francia költők hasonló témájú verseivel vetették össze Faludi verseit, és nem egyet ezek fordításának, utánköltésnek tartottak.⁵ Csak arról feledkeztek meg, hogy Faludi első prózai műveit és verseit nem Grazban vagy Bécsben, hanem Rómában írta, ezeket a műveket olasz fordításban olvasta, olasz nyelvről ültette át magyarra. Első magyar verseit is Rómában írta, olaszból fordított iskoladrámái betétdalaiként, Pietro Metastasio melodráma-áriáinak hatására. Magyarországon költött rokokó dalainak egy része is olasz ver-

sek átdolgozásaiként született⁶, amelyeknek nem egyszer olasz címet adott (*Duetto, Addio*). Az első magyar szonettnek tekintett pipaversének (*A pipáru*) címe fölé pedig azt írta: „Olasz sonetto formára”⁷.

Mivel Faludi jól tudott németül és franciául is, nem kételkedhetünk abban, hogy az olasz költők művei mellett német és francia verseket is olvasott, de ezek hatására nem lett a német és a francia „gáláns” udvarló költészet követője. Verseit a Guarinitól és Tassótól eredeztethető 18. századi olasz dalköltészet, mindenekelőtt Pietro Metastasio énekeinek mintájára írta. Ezt az olasz irodalomtörténészek „árkádikus költészetnek” nevezik.⁸ Faludit pedig az 1690-ben alapított római Árkádia – költő – Akadémia vette fel tagjai közé 1743-ban, Voltaire-rel egy időben, a *Kárpátok Dindimeiója* (*Carpató Dindimeio*) néven.⁹ Sajnos, Faludi Ferenc verseit, a *Forgandó szerencse* kivételével, ma már kevesen ismerik (a Windows szoftvere is konokul összekeveri a költő vezetéknevét Faludy Györgyével), pedig Weöres Sándor véleménye szerint is a „legelső, sorsdöntően Európába vezérlő költőnk Faludi”¹⁰.

A 18. századi olasz „árkádikus” költészetnek Faludi mellett másik legjelentősebb magyar képviselője, Csokonai Vitéz Mihály sosem járt Rómában (Pozsonynál messzebb nem jutott), hanem a „kálvinista Rómában”, a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában „találkozott” az olasz költőkkel. Csokonai érett költészete – amint azt Szauder József kimutatta – a francia felvilágosodás eszmevilágában formálódott. Első nagy ódái, mint *Az estve* és *Az álom* pedig az angol Young és Hervey preromantikus gondolati versei nyomán születtek.¹¹ Ugyanakkor

4 Király Erzsébet: *Tasso és Zrínyi: a Szigeti veszedelem olasz epikai modelljei*. Akadémiai, Bp. 1989; Klaniczay Tibor: *Zrínyi és Machiavelli*. In: *A múlt nagy korszakai*. Szépirodalmi, Bp. 1973. 364–386.; *Zrínyi helye a XVII. század politikai eszméinek világában*. In: *Pallas magyar ivadéka*. Szépirodalmi, Bp. 1985. 153–211.

5 Lásd: Turóczi Trostler József: *Faludi és a német gáláns költészet; Az első magyar szonett*. In: *Magyar irodalom. Világirodalom*, Akadémiai, Bp. 1961.

6 Koltai (Kastner) Jenő: *Faludi Ferenc olasz versformái*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1924. 19–27.

7 Faludi verseinek első kiadója, Révai Miklós a kéziratban szereplő vers címét rosszul olvasta: „itt a szerző a felírást is franciául tette à Dieu, olvasd ADjő. Annyit térszen, mint Isten hozzád nálunk”. Ennek alapján Császár Elemér a verset francia fordításnak tartotta. Ugyanakkor az egyetlen autográf kéziratban egyértelműen olasz cím *A Dio* olvasható. Lásd: Faludi Ferenc: *Forgandó szerencse. Faludi Ferenc kéziratosa versesfüzete*. Szombathely, 1992.

8 Lásd: Sárközy Péter: *Petrarcától Ossziánig. Az olasz költészetértelmezés megújulása a XVIII. századi olasz irodalomban*. Akadémiai, Bp. 1988; Sárközy Péter, *Faludi Ferenc*, Kalligram, 2005.

9 Lásd: Szauder Mária: *Faludi Ferenc az olasz Árkádia tagja*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1982. 448–451.

10 Weöres Sándor: *Három veréb hat szemmel*. Szépirodalmi, Bp. 73., 76.

11 Szauder József: *Az estve és Az álom keletkezése. Csokonai és a felvilágosodás*. In: *Uő: Az estve és Az álom. Felvilágosodás és klasszicizmus*. Szépirodalmi, Bp. 1970. 220–279.

Szauder József bizonyította be filológia elemzéseinek során Horváth János állításának igazságát: hogy Csokonai számít a „legolaszosabb színezetű lírikusunknak”¹²

Tudjuk, hogy 1790-ben a Debreceni Kollégiumban a diákok egy csoportja irodalmi önképzőkört alakított a korabeli európai költészet megismerésére, ahol Csokonai az olasz költészet magyar fordítására vállalkozott. A kollégium könyvtárában található olasz könyvekben, költői antológiájában eredeti nyelven található olasz verseket kezdte el fordítani. Így a fiatal költő Tasso, Guarino, Chiabrera és a 18. századi olasz Árkádia Akadémia költőinek (Lemene, Rolli, Maffei, Maratta, Zappi és mások) rokokó stílusban írt verseit és Pietro Metastasio cantatáit, madrigáljait, melodramáit fordította. 1795-ig egy kötetnyi olasz verset és Metastasio három melodramáját fordította le. Olasz költők műveiből vett részletekből alkotta meg „posztmodern prózáját”, a *Csókokat a szerelem erejéről*.¹³

Az olasz fordítások során alakult ki Csokonai sajátos, Faludi Ferenc árkádikus pásztorverseire emlékeztető formanyelve.¹⁴ Ennek belátására elég egybevetni Faludi és Csokonai dalait:

<i>Faludi</i>	<i>Csokonai</i>
Gyenge Chlorinda Hús kikeletben Egy szép ligetben Fel 's alá jár.	Nyílj ki, nyájasan mosolygó Rózsabimbó! nyílj ki már, Nyílj ki: a bokorba bolygó Gyenge szellők csókja vár.
Siess Dorindo, Szívét epesztve, Kezét terjesztve Csak reád vár.	Nyílj ki, gyenge kerti zsenge: Hébe nektárt hint terád. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ad. <i>(A Rózsabimbóhoz – részlet)</i>
Meg jött Dorindo; Egy kis bokorban, Hajnali korban Leültek már.	

12 Horváth János: *Csokonai*. 1936. 9.

13 Szauder József: *Szerelem és rokokó. Az aranykor szigete: „A csókok”*. In: Uő.: *Az éj és a csillagok, Tanulmányok Csokonairól*. i.m. 179–223.

14 Németh László szerint is „Faludi verseinek hangulata szinte Csokonaié már”. Németh László: *Költők prózája I. Janus arccal*. In: Németh László: *Kiadatlan tanulmányok*. Magvető, Bp. 1968. 666–667.

Nyugszik Dorindo,
Igen sietett,
Sokat igetett
Hallgat a pár.

(Chlorinda – részlet)

Fiatalkori olasz fordításai során alakult ki Csokonai sajátosan magyarrá tett „olaszos” költői stílusa. Szerelmi lírájára gyönyörűségkeresés, vidámság, játékoság jellemző, amelyhez az olasz költők új stílusötletekkel, példákkal szolgáltak számára. Kibővítették szókincsét, lehetővé téve, hogy ezen a hangon ki tudja fejezni saját érzéseit, gondolatait. Később, érett költőként komoly filozófiai verseit, amelyek a francia filozófusok – főként Rousseau – világszemléletét tükrözik, ugyanezen az oldott lírai nyelven tudta megszólaltatni. A kor egyik leghíresebb olasz költőjéhez, Giuseppe Parini életművéhez hasonlóan, a felvilágosodás gondolatvilága szervesen beépült Csokonai „árkádikus” költői világába. Ezért állítja Szauder József, hogy a magyar költői nyelv megújulása, megszabadulása a skolasztikus költészettől nem a Besenyei által elképzelt módon, a tudományos művek magyar nyelvű fordításán keresztül valósult meg a magyar irodalomban, hanem Csokonainak az olasz líra hatására kialakult, sajátos rokokó nyelvezetű, felvilágosodás szellemében formálódott nagy gondolati verseiben. Rousseau és Holbach gondolatvilága szervesen beépül Csokonai olasz „árkádikus” költészetébe.¹⁵ Költői fejlődésének útját maga Csokonai is megfogalmazta *Az ember, a poézis első tárgya* című versében, mégpedig pontos kronológiai sorrendben: „Víg borzadással jártam el a’ Görög / Szépségek’ és a ’Római Nagyvilág / Pompás maradványait, ’s ezeknek / Sírja felett az Olasz’ negédes // Kertjébe’ szedtem drága Narantsokat: / A’ frantz mezőket láttam; az Albion / Barlangiban s’ a német erdő / Bérceiben örömet találtam”.

A romantika magyarországi elterjedéséig a magyar költészet egyik fő modellje Csokonai Vitéz Mihály volt, a másik pedig az 1801-ben kiadott *Kesergő szerelem* versciklus költője, „Himfy” lett. Ha olykor még szó esik a 19. századi magyar irodalom első évtizedeinek legnépszerűbb költőjéről, Kisfaludy Sándorról, akkor Szegedy Róza iránti szerelme, a Badacsony környéki táj és az ottani várromokról írt

15 Szauder József: *Magyar irodalom – Olasz irodalom*. Szerk.: Sárközy Péter, Argumentum, Bp. 2013. 100.

regéi jutnak az emberek eszébe. Talán balatonfüredi szobra révén néhányan még azt is tudják, hogy ő volt az első füredi kőszínház megálmodója és építtetője. Verseivel kapcsolatban az irodalomtörténészek megemlítik, hogy Petrarca *Daloskönyve* alapján szerkesztette mindkét *Himfy*-ciklus 200–200 dalát és 28 énekét. Azt azonban csak Angyal Dávid 1892-ben készült nyolckötetes „kritikai” kiadása tünteti fel, hogy a *Kesergő szerelem* kéziratának legtöbb darabja előtt latin, francia, német és olasz versekből vett idézetek eredeti sorai állnak, és ezeknek több mint fele olasz nyelvű, elsősorban Petrarca-idézet.¹⁶ Ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy Kisfaludy Sándor szerelmes verseinek nagy részét nem későbbi felesége, hanem a bécsi testőrsége alatt megismert, az őt olaszul megtanító, szépséges spanyol–olasz táncosnő, Maria Medina Viganò iránti szenvedélyes szerelme ihlette, és itáliai katonáskodása, majd francia fogsága idején a provanszi Vaucluse közelében, Petrarca verseinek hatására írta első *Himfy*-verseit, akkor igazat adhatunk Horváth Jánosnak abban, hogy a magyar költészet „olasz irányának” két utolsó jelentős alakja Csokonai Vitéz Mihály és a fiatal Kisfaludy Sándor volt.

Ezzel azonban még nem ért véget az olasz költészet magyarországi kisugárzása. Csokonai olasz fordításai közül Torquato Tasso pásztorjátéka, az *Amin-tás*, és Metastasio két melodramája a költő halálát követően jelentek meg, 1806-ban. Döme Károly 1802-ben és 1814-ben adta ki két kötetben Metastasio színműveinek fordításait, míg a Kazinczy Ferenc által még fogsága idején lefordított két „hazafias” Metastasio-darab, *A Titus kegyelmessége* és *A Themistoclesz*, az 1806-os első kolozsvári bemutatóiktól egészen a negyvenes évekig szerepeltek a magyar színtársulatok repertoárján.¹⁷

A „németes” Kazinczy az olasz reneszánsz és neoklasszicizmus fetőinek és építészeinek, Raffaellónak, Correggiónak, Palladiónak és Canovának nagy tisztelője volt. Kora olasz költőit, Lemene, Maggi, Metastasio verseit fordította, Petrarca és Tasso pedig kedves költői közé tartoztak. Büszkén tartotta magát az első „szabályos” magyar szonett szerzőjének. Igen nagyra tartotta az olasz Árkádia Akadémiát, amelyről a korabeli magyar újságokban is szó esett, hiszen

éppen akkor vették fel tagnak a kor neves magyarországi latin költőjét, Hannulik Krizosztom Jánost. (Faludi Árkádia-tagságáról több mint két évszázadon át nem volt senkinek tudomása, Szauder Mária fedezte fel az Árkádia Akadémia levéltárában a férjével folytatott kutatásai során.)

A kilencvenes évek elején Kazinczy az olasz Árkádia Akadémia példájára egy magyarországi költőtársaság alapítását tervezte. 1791-ben Batthyány Strattmann Alajos hercegnek küldött levelében támogatást kért terve megvalósításához: „egy új plánum kidolgozásához fogtam, melly köztünk a’ római Arcadiái Társaságak példája szerint [...] egy Magyar Árkádiát támasszon. [...] Nevezem ezt a’ társaságot A’ Magyar Liget Pásztorainak, vagy A’ Magyar Arcasoknak.”¹⁸ A felállítandó akadémia tagjai a római „árkádikus” költőkhöz hasonlóan pásztori neveket vettek volna fel. A férfiak hun és avar, valamint régi magyar neveket választhattak volna, míg a nőket nimfákról neveztek volna el, vagy híres római asszonyok nevét kapták volna. A társaság megalapításából azonban nem lett semmi, mert a Martinovics-összeesküvés leplezése után a „magyar liget pásztorainak” többsége az alapítóval együtt börtönbe került.

Kazinczy számára később is fontos maradt a költői azilumot jelentő Árkádia. Ezt igazolják a Csokonai síremléke körüli vitában született levelei. Az ügynevezett „Árkádia-pör” alapját az képezte, hogy a debreceniek nehezményezték a Kazinczy által javasolt „et in Arcadia ego” sírfeliratot, mert úgy vélték (talán nem is teljesen alaptalanul), hogy ellenfelük nem Vergiliusra, Poussin és Guercino festményeire, vagy Goethe soraira, hanem a Barthélemy által leírt egykori görög marhalegelőre gondolt.¹⁹ Később, 1811-ben Kazinczy verset írt az Árkádiáról egy öt meglátogató neolatin költőhöz, Tömecey Ferenc sárospataki piarista tanárhoz, a római Árkádia újonnan felvett tagjához. A versben leírja a gyönyörű hegyaljai tájban épült otthonát, ahol annyi hányattatás után megnyugvást talált könyvei és családja körében. Itt végre békében élhetett önmagával és a világgal. Ő Széphalmon teremtette meg magának a költészet igazi honát, az Árkádiát:

16 *Kisfaludy Sándor minden munkái*. Szerk.: Angyal Dávid, Franklin, Bp. 1982. 327–427.

17 Kazinczy Ferenc: *Külföldi játékszín*. Szerk.: Czibula K. – Demeter J., University Press, Debrecen, 2009.

18 *Kazinczy Ferenc levelezése*. Akadémiai, Bp. 1960. XXIII. 30–33.

19 J. J. Barthélemy: *Az ifjú Anacharszis’ utazása Görög-Országban*. Párizs, 1788; magyar fordításban: Kolozsvár, 1820.

„...Nem retteg semmit, és semmit sem óhajt,
Békében él magával s a világgal:
Mondd jöjjön s lássa ezt – Itt Arcádia!”²⁰

(Egy római Arcáshoz)

A francia forradalom után, a napóleoni háborúk által feldúlt világban azonban már nem volt lehetőség magyar „Árkádiára”. Minden költőnek magának és magában kellett megteremtenie a költői művek létrejöttéhez szükséges békét, a költői azilumot.²¹

Az aranykor végét siratja el a napóleoni háborúk korában Berzsenyi Dániel is az 1811-ben Kazinczy-nak küldött versében, az *Életfilozófiában*:

„Én is öröme születtem
Árkádia berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Cypris ambrás ölében
Az aranyszázad istene
Pásztorai közé kene.

Ah, de mint az aranyvilág
A rózsakor elrepűl!
Olympusra más isten hág,
S Dodona berke dördül.
Elvirít a szép kikelet,
S véle a hesperi liget.”

Arany János a szabadságharc leverése után írt *Árkádia-féle* című versében még keserűbben látja az „aranykor” végső megszűnését. Versét Kazinczy Ferenc Csokonai sírjára javasolt sorával kezdi:

„Én is Árkádiában... sz!
Magas hangból kezdettem –
Engem sem a golya költött!
Nagy dolgokra születtem:
Jártam egykor, mint akárki,
Négykézláb,
S vagyok mostan, mint sokan nem
Ép-kézláb.”²²

A kései töredékekre emlékeztető költeményben azon kesereg, hogy miért nem választott más pályát, miért nem lett ő is „Magyar Miska”, Petőfi Pató Pál urának méltó társa: „És nem volnék, ami vagyok, / Verselő, / Magyarosan: kapa-kasza- / Kerülő”. Versét kortársai közül többen félreértették, mert Arany nem „viccelődni” akart, hanem keserű öngúnnyal ugyanarról beszélt, mint az 1850. március idusára írt híres versében: hogy Petőfi halálával számára végleg megszűnt az a költői közösség, az a két költő között kialakult költői szimbiózis, amely számára költészete értelmét jelentette:

„Más ég hintette rám mosolyát
Bársonypalástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszeresebb az esti szél,
Hímzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh, lelkem ifjúsága”

[...]
Letésem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihal:
Ha a fa élte megszakad,
Egy percig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjúsága.”

Az olasz költészet majd félévezredes magyarországi kisugárzása Arany János *Árkádia-féle* és *Dante* versével zárul, amelyek hatására készítette el Babits Mihály az *Isteni színjáték* remekművé fordítását. A romantika korától kezdve már nem olasz költői modellek határozták meg a magyar költészet új irányait. Ugyanakkor ebben az időben kezdődött el az olasz költészet magyarországi és a magyar irodalom olaszországi fordításának története, amely azonban egy másik fejezete a magyar–olasz irodalmi kapcsolatoknak.

20 A versről Kazinczy azt írta barátjának, Sipos Pálnak: „Nem nagy dolog, de nekem igen tetszik, házi boldogságomat, és Lebensphilosophiámat festi.” In: *Kazinczy Ferenc levelezése VIII.* 335.

21 Melczer Tibor: *A költészet mint azilum Batsányitól Radnótiig.* In: *A magyar Vers. Az I. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai.* Budapest, 1985. 194–202.

22 *Árkádia-féle.* 1853, Vö.: *Arany János Összes művei I., Versek* (kritikai kiadás), Szerk.: Voinovich Géza, Akadémiai, Bp. 1951. 180–181. 466–467.